

KIS-472 – Br. meizañ ha devezout

(GE da YBAN– 19 02 95)

[YBAN, pa labourer war bennad Christian FAYAT : “Penser la complexité” embannet abaoe war *SKIANT*, oa o termal, evit deouezañ verb an titl, etre *meizañ* ha *devezout*, o tibab hemañ diwezhañ a-benn ar fin.]

Me rafe ivez gant *devezout* amañ. Oc'h ober gant *meizañ* e klaskfed marteze korvoiñ kenorin sterioù Gl. *penser* ("muzuliañ ar pouez") ha Br. *meizañ* ("muzuliañ") ; hogen, dres, n'eo ket a *veizañ* ez eus anv : e-lec'h an tri blein deskrivet gant HUSSERL er furm *Noesis-Noema-Sache*, an *Noema* o vezañ enmanus hag ar *Sache* trehontus d'an emouezañ pe, eeunoc'h : *meizañ-meizad-tra*, ez eus anv amañ eus un tri blein all a c'haller dezluniañ evel henn : *devezout-delvan-tra*, an *delvan* o vezañ ken trehontus hag an *dra* — ha peogwir ez eo trehontus, peogwir ez eus anezhañ un *dra* ken louereel hag an *dra* delvanet gantañ, ez a d'ober, en tu all d'un araez anaout, derou un araez ober, evel ur penn pont en draelezh. Un azon all a reverzhi a stader amañ : an den n'eo mui an arvester o veizañ an draelezh (kuites da wezhiañ warni da c'houde), met un devezer engwezhiet enni endeo, an devezout o vezañ meizañ hag ober war un dro ; ar varksourion pa vennent “ n'eo mui *meizañ* ar bed, met e *dreuzfurmiñ* ” a gouezhe hebiou d'an *devezout* ha setu perak, n'eo ket ez eo mut ho merc'h, met disec'het Mor Aral.

(GE – 02 08 96)

Adeiladet eo bet brezhoneg an 20t kantved dre gorvoiñ al loazioù dastumet abaoe ar 17t kantved diwar gement korn ma veze danvez da rastellat. Un arvez eus an argerzh a vennan pouezañ warnañ : ur ger a advever a adsaver bepred, zoken mar chom digemm e stumm : lezel a ra war e lerc'h muzad ar c'hemeradioù en doa el lec'h hag en amzer ma veve a-raok ha stagañ da vorc'hañ kroc'hen nevez en aer ar c'hantved-mañ. Moarvat n'edo ket bed skrivagnerion hanterenn gentañ an 20t kantved gwall bell c'hoazh diouzh hini an 19t — nag a wech ez eo bet lavaret e oa Roparz HEMON un den eus an 19t kantved — ha dereel kent eget amzerel e voe an tremen a rejont : eus ul lavar kouerion d'ul lavar bihanvourc'hiz. Dre ar stil hag ar

c'hennotadurioù e voe nevezus ar gwalarneg, nebeut dre an denotadurioù. N'eo ket heñvel ar gont en eil hanterenn ar c'hantved : c'hoarvezet ez eus ur muzadur all, n'eo ket diskejjennel ar wech-mañ, e par ar gerioù, met bloc'hel, e par korf ar yezh en e bezh, un astennadur ramzel d'ar geriadur dre an atoriñ, dre ar gerluniañ dreist-holl ha kent pep tra dre al lamm sevenadurel o tegerzañ ar brezhoneg, n'eo mui da hunvreoù hiniennel “ Breizhiz emskiantek ” ar *middle classes*, met d'al lavar bed —al lavar bed e kement m'emañ kreizet war ar skiantoù, ar c'halvezerezhioù hag ar preder. Miret eo bet, kaset d'an dibourc'h eizhañ, stil krenn, silhek, ar gwalarneg, eilpenet glez ar peurrest : steuziet pe dost ar c'hennotadurioù evel e pep lavar a'r gouzout hag a'n ober, disklenket an denotadurioù diouzh an endro proviñsel lor ha skourret ouzh rouedad vresk an ergeñverennoù boutin d'ar blanedenn.

Klemm a reer war diouer — pe druegezh — ar skridoù lennegel hiziv. Lavek eo ar skridoù a zalc'her da sevel e gwalarneg. Dramaek eo en un doare ar blegenn m'emañ ar skrivagnerion lennegezh. Soñjal a ran er romant troet diwar ar sinaeg gant Yann-Varc'h THOREL, *Ar Puñs*. Pa dennen evezh Herve KERRAIN war diegi an troer da arverañ ar brezhoneg arnevez e respontas din e veze abeget yezh YVT, ha garv, gant lennerion all en askont eus an termennoù arnevez strewet dre al levr.

Marteze ne c'halle ket bezañ e mod all keit na oa ket kaset ar muzadur pell a-walc'h. Hogen n'on ket va-unan o krediñ eo deuet poent d'ar brezhoneg arnevez emastenn adal ar penn pont skiantel-kalvezel-prederel ha krouiñ maezioù nevez d'al lennegezh eleze, goude reverzhi an denotadurioù, addispakañ liv ha son ar c'hennotadurioù a-geñver gant buhez e yezherion er bed kempred.

Pa savan an adnotenn-mañ e sigur an termennoù *meizañ* ha *dezevout* e rin anv eus doareoù arbennik d'ar brederouriezh. Lavar ar skiantoù hag ar c'halvezerezhioù zo eoriet start e div werc'helezh war un dro : ar werc'helezh ved hag ar werc'helezh jedoniel. Evit lavar ar brederouriezh zo stiet e dermenoù er goubaroù he deus goveliet hag o devez eoriadur diouzh un tu en trevnadoù keñverioù stignet etrezo, diouzh an tu all er prederouriezhoù kent a zo kement all a boentoù loc'hañ evit preder pep remziad. Alese dehentadur dibarek ar yezhour e domani ar preder. En ul lankad kentañ e rastell kement ger (eus an teodyezhoù, ar yezh kent, ar yezhoù amezek) a zo warnañ diougan un arver gant ar brederouriezh. En un eil lankad, kenweet e gwir gant ar c'hentañ hag an trede, e tarnod ar gerioù dastumet dre o flakañ war veizadoù ar brederouriezh evel m'o c'hav er yezhoù all, un tammig en doare ma led ar gemenez he drailhennoù danvez war batromoù dilhad. An trede lankad a c'hoarvez a wiskañ ar pezhioù braskenwriet ha klask bevañ ganto, reiñ d'ar brezhoneg e chañsoù da diñvañ ur

wrizienn nevez diouzh kef trimilvedel ar brederouriezh — gwrizienn sanket groñs en atil ha gregailh ar vuhez kempred. Skoueraomp ar prepoz dre vont d'un nebeut kealioù.

a) Kendec'heriadoù brezhonek La. EXISTENTIA, PRAESSENTIA hag o broustennoù. War o heuliad e spurmanter an tri lankad, dispis o bevennoù :

GREg. (1732 |emb. 1834|) : EXISTENCE *ar bezançz, ar beza*. EXISTER (être dans la nature) *beza* ; *cahout ar bezançz, cahout ar beza*. PRESENCE *prezançz*.

GON.FB. (1847) : EXISTENCE (état de ce qui existe, l'être actuel) *béza* ou *be@zan#s, buez*. EXISTER (être actuellement, réellement, subsister) *béza* [...] ; (en Cornouaille) *bézout* et *bout*. EXISTANT (qui existe) *a zô, a vév* ; (vivant, qui vit) *béô*. PRESENCE (existence d'une personne dans un lieu) *be@zan#s, raok*. PRESENT *be@zan#d* ; (pour le plur. du subst.) *be@zan#ded*.

VFBR.Vall. (1919) : EXISTENCE *beza* ; (vie) *buhez* ; EXISTER *beva, beza, -bezañ eus*. PRESENCE *bezañs*. PRESENT *bezant, war al lec'h*.

VALL. (1931) : EXISTENCE *beza, bezout* ; (vie) *buhez*. EXISTER *beza, beza eus ; beva, ren*. PRESENCE [evel e 1919].

STOB. (GLANNDOUR, 1941) : EXISTENCE *bezoud*. EXISTER *bezout*.

DAGB63. (1963) : EXISTENTIA (ex-sistence) *hanvoud*. EXISTENTIEL *hanvoudel*. EXISTER (ex-sister) *hanv(ez)out*.

La-04 (1970) : PRESENCE (ster hollek) *bezañs*. [A = elfenn-daveiñ, B = elfenn dirak, e = emouiziek, d = diemouiziek] (Ae-Be) *gouez, gouezvoud* ; (Ae-Bd) *erouez, erouezded* ; (Ad-Bd) *bezañs*.

GBLF. (1983) : EXISTENCE (présence) *bezoud* ; (humaine) *hanvoud, buhezadur* ; (réelle, de chose) *revoud* ; (durée de la vie) *hoali*. PRESENT aa. *beziat, erouez* ; pa. *bremañ*.

La-08 (1992) : EXISTER ("bezout ent werc'hel, war an dachenn") *revout*. EXISTANT (étant, seiend) *beziat, reveziat*. EXISTANT (ex-sistant) *hanveziat*.

Diglok kaer eo an ezrevellad-mañ e-keñver an termenoù reveziat er yezh arnevez, e-keñver an termenoù a chom da sevel dreist-holl.

b) Kendec'heriadoù brezhonek Gl. PENSER, PENSEE.

GREg. (1732 |emb. 1834|) : PENSER *son^geall* ; *pridirya, prederein^^, perderein^* ; *cridi* ; *mennat* ; *istimout*. PENSEE *son^ge@zon* ; *son^ch* ; *preder* ; *ompinion*.

GON.FB. (1847) : PENSER (former dans son esprit l'idée, l'image de quelque chose) *kouna* ou *koun#a* ; *son#jal* ; (prendre garde, faire attention) *lakaad évez*, *prédéria* ou *pridiria* ; (estimer, juger, croire) *menna* (et, par abus) *mennat* ; *krédi*. PENSEE (opération de l'homme en tant que doué d'intelligence et de raison ; action de penser, de juger, de raisonner) *koun* ou *koun#*, *ménoz* ; (hors de Léon) *ménô*, *skian#t*, *son#je@zon* ; (opinion, dessein, sentiment, croyance) *ménoz*, *rât* ou *ratoz*, *dézô* ; (Corn.) *mouéz*, *kréden*.

VFBR.Vall. (1919) : PENSER (réfléchir) *prederia* ; (estimer, juger), *krédi*, *mennat* ; (se représenter en mémoire) *kounaat*. PENSEE, *rat*, *ratoz*, *prederenn* ; (réflexion ; jugement, opinion) *barn*, *meno* ; (souvenir) *koun*.

VALL. (1931) : PENSER (réfléchir) *meizout*, *prederia*, *soñjal* ; (croire, estimer) *krédi*, *mennat*, *kavout* ; (en se souvenant) *kouna*, *kounaat*. PENSEE, (conscience) *rat* ; (réfléchie) *ratoz*, *meiz*, *meizadur*, *preder*, *soñj* ; (une –) *meizenn*, *prederenn*, *soñjenn*, *soñjezon* ; (souvenir) *koun*. PENSEUR *meizour*.

DAGB63. (1963) : PENSER ("obererezh ar spered pa goun, pa veiz, pa varn, h.a.") *dezevout*. (Sl. ivez derou an notenn-mañ.)

Dave zo d'ober da dermenoù arveret en hevelep domani eus ar preder arnevez dezho ur rann sterva boutin gant Gl. PENSER : *intent* "saisir, comprendre", *meizañ* "comprendre, concevoir", *derc'hañ* "représenter, vorstellen", *ambredañ* "viser, intentionner", *ergrafañ* "concevoir", *dec'havaelañ* "appréhender", *amgevrediñ*, *kengavaelañ* "comprendre, appréhender", h.a. (sl. KIS-069, La-04, pp. 53 hh. ; GBLF. ¶ 1124 ; KIS-346, La-08, pp. 348, hh. ; La-09 *passim* ; KIS-433, La-10, pp. 113 hh. ; KIS-469, id., pp. 252 hh. ; KIS-502, id., pp. 406 hh. ; KIS-506, id., pp. 431 hh.).